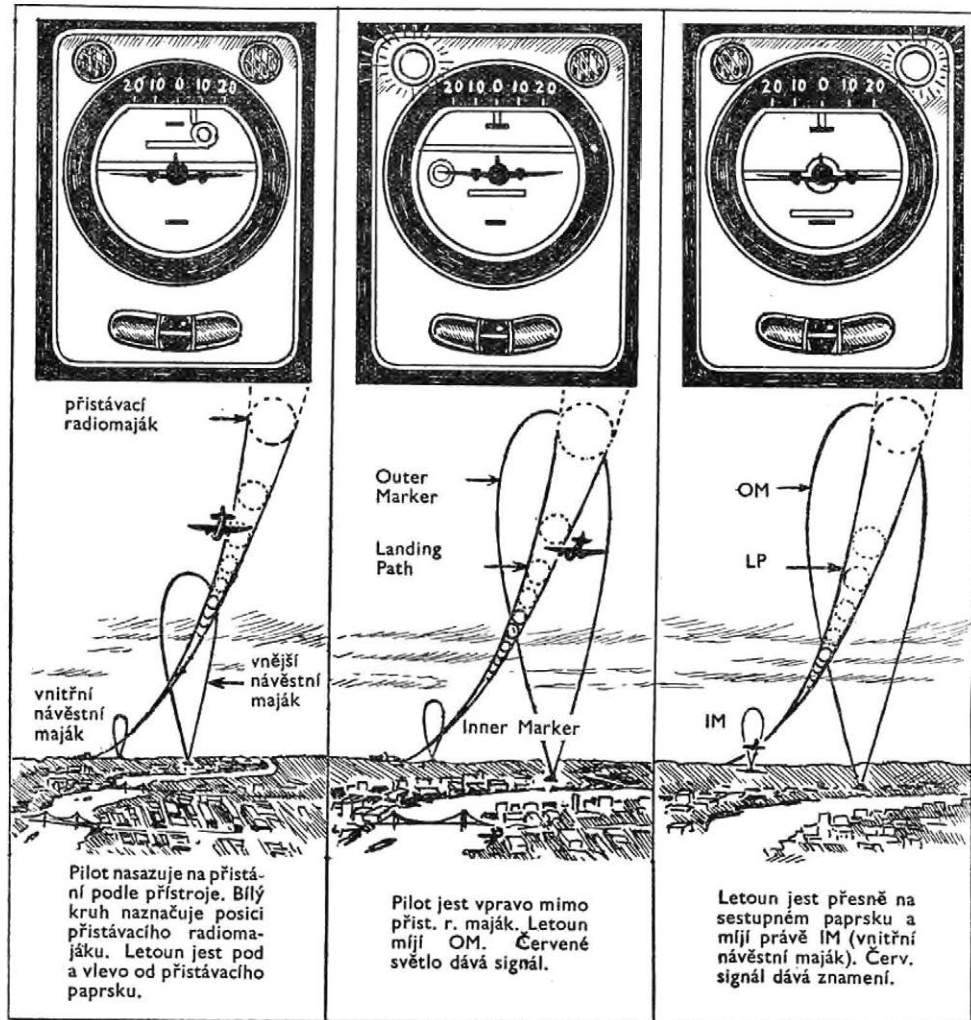

Mosaiková výroba

Stále se zvětšující materiální požadavky vojáků nutí průmysl obou bojujících stran k maximálnímu výrobnímu vypětí. Jak vidno z tisku, zabývají se možnostmi zvýšení produkce i odborné kruhy britské. Protože velké průmyslové podniky jsou válečnými dodávkami současně plně zaměstnány a výstavba podniků nových jest zdlouhavá, obrací se zřetel k výrobnímu zapojení podniků malých a středních. Z toho jest vidět,

že otázka přímého zapojení takových podniků do válečného úsilí jest stále časová a že její úplné vyřešení bylo by velkou pomocí pro zvýšení celkové výrobní kapacity.

Otázka zapojení malých a středních podniků do válečné výroby není nová. Ve svém článku chci se alespoň v hrubých rysech zmíniti o výrobě dělostřeleckého střeliva, jež tím způsobem byla řešena v ČSR.

Vznik této, t.zv.mosaikové výroby u nás

špatá do plánování celkové válečné výroby. Přípravy její byly prováděny několika způsoby a jedním z nich byla právě příprava a výrobní zapojení malých a středních podniků, které zpravidla nebyly na válečné výrobě jinak přímo účastněny.

Spolupráce malých a středních podniků ve válečné výrobě má mnoho výhod, z nichž jen namátkou uvádím :

- 1.) Malé a střední podniky tvoří dohromady největší část celostátního průmyslu, takže praktické využití jejich výrobní schopnosti a strojního parku znamená pro válečnou výrobu velmi mnoho ;
- 2.) Zvláště kvalifikovaní a i jinak zapracovaní zaměstnanci jsou účelně využiti ;
- 3.) Decentralisace výroby zmenšuje nebezpečí nepřátelských bombardovacích náletů a nahrazuje tak podzemní dílny i OPL. ;
- 4.) Tovární budovy a instalace jsou provedeny, takže bez zvláštních investic možno ihned započít s výrobou ;
- 5.) Možnost zavedení druhé, případně i třetí pracovní směny, ježto kolem jednotlivých závodů jest zpravidla dostatek lidí, kteří jako nekvalifikovaní zaměstnanci mohou býti vždy použiti ;
- 6.) Možnost zaměstnati jinak nezařazené pracovní síly — hlavně ženské — v blízkosti podniků, jakož i t.zv. částečně zaměstnané (na př. jen po určitou denní dobu nebo určité dny v týdnu), což má zvláště velký význam během války.

Se skutečnou přípravou a organisováním soukromých podniků pro válečný průmysl v případě války bylo u nás započato po roce 1933, tedy v období všeobecné průmyslové krise, která sama, stejně jako politický vývoj poměrů u našeho souseda, vstup těchto podniků do spolupráce uspišila. Přes řadu potíží, které v první době nastaly, akce se zdárně vyvíjela.

Myšlenka, zapojiti malé a střední podniky do válečné výroby, vznikla u II. odboru MNO a jejím provedením bylo pověřeno II/4. odd. Když se postupně agenda celé věci rozšířila, bylo utvořeno zvláštní odd. II/5. (odd. válečného průmyslu.) V čem spočívala práce tohoto oddělení ?

Hlavní štáb určil oblasti, ve kterých se mělo započít s organisací, jakož i požadovanou denní kapacitu. Celé území republiky bylo předem rozděleno na pět oblastí, z nichž každá tvořila samostatný celek výrobní, dopravní, materiální, pracovní atd.

První účastněné podniky byly střední velikosti, které měly větší strojní park. Komise MNO, sestavená z vojenských techn. odborníků, prohlédla si osobně podnik, když předem prostudovala údaje o něm, pořízené štábem příslušného sboru, a podle počtu a druhu instalovaných strojů určila, jaká součástka a jaké množství bude firmě k výrobě přidělena. Při tom dbalo se na to, aby v jedné a téže oblasti byly vždy alespoň dva podniky vyrábějící stejnou součástku, tak, aby po event. vyřazení jednoho z provozu, nebyl ohrožen provoz celé oblasti.

Takto byly postupně přibírány podniky další a v roce 1938 dostoupil jejich počet čísla 60. Organisování v daleko větším a skutečně žádoucím měřítku bránila mimo jiné hlavně otázka finanční. Uváží-li se uvedená skutečnost a všechny potíže při výrobě, byl to i tak počet poměrně značný (pro zajímavost uvádím, že zavedení výroby těl polních děl. granátů trvalo průměrně 6 měsíců a že dodací lhůta pro obráběcí stroje byla v té době asi 6–18 měsíců).

Požadovaná kapacita znamenala, že podnik musil vyráběti počet určených součástek denně a trvale, kdykoliv by o to byl vojenskou správou požádán. Účastněný podnik byl MNO smluvně zavázán, že bude již v míru a v patřičném množství a kvalitě udržovati potřebný strojní park, měřidla, nástroje, upínače a jiné nutné přípravky, jakož i zaměstnance, aby okamžitě a kdykoliv byl schopen výroby, aniž by tím vznikla vojenské správě povinnost poskytnouti mu v míru jakoukoliv objednávku, mimo první, určenou k zapracování a pořízení všeho potřebného k výrobě. Smlouvy byly uzavírány na dobu 5 až 10 let a byly skutečně tvrdé, což by se jistě byla projevilo i v ceně výrobků.

Strojní park některých firem pozůstával většinou ze starších a méně výkonných strojů, které nestačily vysokým požadavkům vojenské správy a tak, nebyla-li firma sama s to investovati určitý kapitál do nových strojů, muselo MNO kombinovati výrobu příslušné součástky s firmou jinou, případně zakoupilo nestávající se stroje samo a firmě zapůjčilo. Neméně choulostivou otázkou byly nástroje, měřidla a různé přípravky, které se daly použiti jen pro vojenskou práci. Proto vojenská správa vše sama zakoupila a přidělila firmám. Ze zapůjčených strojů platily firmy nájemné; měřidla, nástroje a vůbec přípravky zapůjčovaly se firmám s podmínkou stálého udržování ve stavu schopném provozu.

MNO se tedy účastnilo investic při roz-

širování podniků pro vojenské účely. Ježto se jednalo o větší počet, byla cena nových strojů, měřidel, nástrojů a přípravků podstatně nižší. Strojů — pokud byly majetkem vojenské správy — mohla firma použít i pro vlastní výrobu, pokud ovšem nebyly zaměstnány dodávkami vojenskými.

Ceny výrobků byly stanoveny z výsledků omezených soutěží, při čemž se přihlíželo ke kraji, velikosti investic — případně i rozsahu účasti vojenské správy na nich — a k počtu, jakož i k druhu zadáných součástí. Takto stanovená cena byla tak zvanou cenou maximální-směrnou, což značilo, že po splnění objednávky zvláštní cenová komise MNO přezkoumala veškeré náklady spojené s výrobou. Zjistila-li komise, že dříve stanovená cena byla o více než předem stanovené procento vyšší než zjištěné výrobní náklady (včetně 10% zisku), musela firma přebytek vrátit; v případě opačném byla ona cena považována za maximální a neměnila se.

Jest patrné, že za výše uvedených podmínek bylo zatížení a riziko účastníků podniků poměrně značné. K tomu ještě první objednávky kryly zpravidla jen mzdy a dílenskou režii, zatím co zbytek zůstal nekryt do dalších objednávek, které ovšem — jak už bylo uvedeno — nemusely v míru vůbec následovat. Příčinou toho byl vždy nedostatek zkušeností a přísné přejímací podmínky vojenské správy, které s počátku vedly k vysokému procentu výmětů (zmetků). K eliminování, nebo alespoň ke zmenšení nesnází, napomáhala vojenská správa postupem času tím, že do dalších přijatých podniků přidělovala techn. důstojníky-odborníky, kteří měli určité zkušenosti z podniků jiných, hlavně škodových závodů. Vedle toho, před zahájením vlastní seriové výroby, musely firmy předkládati určitý počet výrobků-vzorků, které byly vojenskou správou prohlédnuty a firmě dostalo se povolení k zahájení seriové výroby jen tehdy, byly-li vzorky uznány za vyhovující.

Zadáním velkých vojenských objednávek začaly firmy většinou po prvé za své existence vyrábět ve velkých seriích pomocí moderních strojů, měřidel, přípravků a vůbec moderním způsobem. To co jim zprvu bylo nejdříve na obtíž, t.j. enormní přesnost, stalo se jim postupem času samozřejmostí a nebylo téměř závadou v ceně a výkonnosti, naopak firmy začaly získané zkušenosti zavádět i do své ostatní výroby. Schopnější z nich si na základě těchto zkušeností zařídily docela i nástrojárny a to nejen pro vlastní potřebu, ale i pro obchodní účely,

čímž výhodně využily schopnosti některých svých dělníků. Vojenská správa tímto způsobem zaváděla do výroby nové — moderní směry.

Otázka dělnictva, jakožto hlavního činitele výroby, byla řešena současně. Zájmem vojenské správy bylo, aby v prvé řadě byli zaměstnání ženy a dělníci nekvalifikovaní. Kde tak nebylo možno, t.j. vyžadovala-li povaha práce zvláštní specialisty (nástrojáře, upravitelů strojů a pod.), byli ti — pokud byli povinni vojenskou službou — od výkonu vojenské služby v případě mobilisace sprostěni a nastupovali v továrnách. O nutnosti specialistů rozhodovala vojenská správa.

Podniky, zapojené uvedeným způsobem do mosaikové výroby, byly většinou v krajích méně průmyslových, takže nebylo potíží doplnit počet dělnictva na druhou nebo i třetí směnu. Noví zaměstnanci dosáhli požadovaného výkonu nejdéle po 14ti dnech.

Ženy, pokud se nejednalo o práci spojenou s velkou tělesnou námahou, vykonávaly všechny práce stejně dobře a rychle jako muži. Naopak, pro kontrolu a opracování drobných součástí osvědčily se mnohem lépe než muži, takže byly pro takové práce používány téměř výhradně.

Surový materiál (polotovary) byl po předchozím mechanicko-technologickém přezkoušení dodáván vojenskou správou přímo z hutí jednotlivým firmám. Tím způsobem mohla vojenská správa uskladnit značné množství materiálu při poměrně malých nákladech. Nezpracované zbytky, včetně výmětů, byly vráceny hutím k dalšímu zpracování.

Dozor nad celou výrobou měla vojenská správa svými orgány. Pro nedostatek času zapracovatí dostatek důstojníků techn. zbrojní služby byl pro každou oblast určen důstojník jeden. Ten byl zodpověden za dodržení smluvního výkonu ze strany firem, jimž na druhé straně svými zkušenostmi z různých podniků přispíval ke zlepšení organizace a pracovního postupu. Aby chod svěřených mu podniků byl plynulý, prováděl a upravoval rozdělení materiálu, měřidel, přípravků, nástrojů atd. Vedle toho prováděl kontrolu výrobků po celou dobu pracovního postupu, jich včasné odeslání a dával souhlas ke zproštění vojenské služby specialistům. Byl tedy u takových podniků nejen zástupcem vojenské správy, ale i jejich pomocníkem.

Události r. 1938 znemožnily pokračovati dále v této organizaci a rozšířiti ji. Vše co bylo až do oněch událostí provedeno, přešlo po 15. březnu 1939 ve prospěch Němců, kteří tím, že organizaci ihned přejali a v ní dále

pokračovali, jen potvrdili, že organizace byla dobrá. Objednávky, vydané MNO, měly vypršet asi koncem roku 1939, ale již před uplynutím lhůty zadaly německé úřady objednávky další, daleko větší. Proto je dnes naše území daleko největším dodavatelem vojenského materiálu ze všech okupovaných zemí.

Výsledek popsané organizace jest nutno hodnotiti nejen po stránce vojenské, ale také celostátně průmyslové. Dík tomu začala i do menších podniků pronikat normalisace a standardisace. Tím lze též vysvětliti zjev, že právě z těchto podniků bylo nejvíce těch, jež po osudném Mnichově začaly se v důsledku svých, předchozí mosaikovou výrobou zís-

kaných výrobních schopností, zajímati o vývoz.

Jest si přáti, aby v této organizaci bylo po obnovení ČSR opět pokračováno a aby vojenská správa měla zájem na postavení celé výroby na normalisovaný základ. Bude tím splněn nejen program vojenský, ale i výrobní, abychom se mohli opět účastniti světového soutěžení jak cenově, tak jakostí.

Dnes vidíme, že naše cesta i po stránce vojensko-průmyslové byla správná a jest na našich povoláných činitelích, aby zkušenostmi Velké Británie a Ameriky doplnily mezery, které na stavbě event. byly.

Dr. VÁCLAV MYSLIVEC,

člen Masarykovy akademie práce v Praze
člen Královské statistické společnosti v Londýně
člen Matematického ústavu v Kalkutě

Česká menšina v Německu

Poznámka redakce.

Studie o české a lužicko-srbské menšině v Německu z doby před první světovou válkou může sloužiti jako podklad k úvahám o řešení menšinových otázek, které vývojem staly se jedním z velikých problémů budoucího světa. Výměna obyvatelstva mezi Řeckem a Tureckem, považovaná za neřešitelnou a přece Kemalem Pašou uskutečněná, stala se nejen úspěchem, ale na mnoze i příkladem pro řešení trvalé.

Proto podáváme přehled o menšinách v Německu, aby byly jedním z pramenů pro úvahy o organizaci budoucí obrany státu, v níž zařazení menšinového obyvatelstva do branné soustavy bude problémem tím těžším, čím bude menšina početnější.

Data, týkající se Rakouska, v článku zahrnuta nejsou.

Mnoho se mluví o polské a lužicko-srbské menšině v Německu, ale úplně se zapomíná na to, že v Německu stále žije značný počet Čechů. Tito tvoří nejmenší národní kolektiv, jak by se snad zdálo, naopak, svým počtem vyrovnají se menšině lužicko-srbské, vlastně ji ještě nepatrně převyšují. Jsou to poslední zbytky Čechů, většinou rolníků, stále žijících na své půdě, kdysi odtržené od jejich původní vlasti. Jsou však již dávno příslušníky německé říše, neboť půda, na které žijí dnes, jí patří, avšak jazykem i svým životem jsou stále Čechy. Proto jde o lid na vesnicích, svou vrozenou povahou mnohem konservativnější, nežli jsou obyvatelé měst. Města sama již dávno propadla germanisaci, tak jak tomu bylo obdobně před dobou obrozenectvů i v Čechách.

Pravý stav této české menšiny v Německu možno jedním posouditi podle statistik ze staršího období, kdy v Německu, nehledě k násilné a systematické germanisaci, přece

jen ještě byl jistý stupeň objektivnosti. Německé statistiky z poslední doby, zvláště za nacistického režimu, jsou úmyslně zkresleny a proto nevěrohodny. Ponecháme-li je proto bez povšimnutí a vezmeme-li si do rukou výsledky sčítání lidu z období ještě před minulou válkou, na př. z roku 1900, tu z těchto čísel jednak můžeme zjistiti, kolik Čechů v té době v Německu vůbec ještě žilo, jednak můžeme posouditi vývoj této menšiny v dalším období a tím i odhadnouti nezkreslený její dnešní početní stav, a to právě podle vývojového trendu zjištěného v minulosti, avšak platícího stejně pro období následující, z nichž již nemáme spolehlivých zpráv. Nutno však zdůrazniti, že ani tyto statistické údaje podle sčítání lidu v roce 1900 nejsou bez chyb. Také již při tomto sčítání lidu sčítací archy byly předem upraveny tak, aby výsledek sčítání byl pro Německo co možná nejpříznivější, t. j., aby ukazoval jen na nízký počet neněmeckých menšin, tedy i menšiny české. V sčítacích archách je totiž uvedeno v rubrice mateřské řeči, že touto se rozumí řeč, v níž se každý v běžném životě nejlépe dohoví, t. j. ve styku s úřady, ve městech a pod. Touto úmyslnou nejasností chtěly se úředně německé kruhy již předem zabezpečiti. Komu by však tato definice mateřského jazyka nebyla snad přijatelná nebo nepostačila, ten ovšem měl na vybranou a mohl si nechat zapsati svou národnost do skupiny osob, jež „vedle mateřského jazyka německého mají ještě jednu mateřskou řeč neněmeckou.“ Je pozoruhodné, že velká většina příslušníků české menšiny se přímo